

Huizinga, zooals hij dit doet in zijn boek: „In de schaduwen van morgen”. In rijke taal gewaagt deze fijne geest in dit boek eerst van een hooggeloofde cultuur, van den „vooruitgang”, waardoor alles gedurig beter zou worden, op alle gebied van het leven. Hij verhaalt van een bekoorlijke eeuw van intellectueel, moreel en sentimenteel optimisme, van een wetenschap, die het systeem van menselijke kennis zou voltooien, een wijsbegeerte, die alle raadselen des levens zou oplossen; van een moraal, die het kwaad zou doen verdwijnen; van een volledige beheersching van het leven in alle zijne menigvuldige geledingen en openbaringen. Dit alles verwachte men, omdat het niet onbereikbaar werd geacht. In dit geloof heeft menigeen gebouwd. En nu? Alles is nu zoo donker; menigeen vraagt: waar bevinden wij ons en waar gaan wij heen? En de wijzen van den vooruitgang kunnen niet meer antwoorden.

En toch werd aan dezen tijd haast niets onthouden, wat maar gevraagd kon worden. De mensch werd schier overladen met zegeningen van wetenschappelijke vondsten, van kunst, en van materiele overvloed. En nu klaagt men zelfs over dien overvloed.

Wanneer de hoogleeraar het vonnis over de huidige wereld uitspreekt, wordt het den mensch bang. Hij spreekt toch van een bezeten wereld. Vrees, dat de waanzin eensklaps zal uitbreken in razernij. Er is twijfel aan de hechtheid van het maatschappelijk bestel.

Er is angst voor de naaste toekomst. Alle dingen, die eens vast en heilig schenen als: waarheid, menselijkheid, rede en recht wankelen. Vrees bestaat, dat de beschaving zou kunnen verzinken in barbarie. Men hoort het woord „vooruitgang” schier niet meer. Ook is er geen verwachting meer van de wetenschap, noch van de evolutie, noch van de denkwetten. Oude vastigheden verdwijnen. Er is een ongemeene verzwakking van het oordeel, de critische zin laat in den steek. Er is eene vatbaarheid voor nonsens, aan alle redelijkheid gespeend. De rede wordt nu belachen. Alleen het leven met zijn driften en instincten is nog waard beleefd te worden. In plaats van de rede komt een ander geloof, maar een geloof in bodem en bloed, en in een staat, die kan doen wat hij wil en geen andere tegenstelling kent dan die van vriend en vijand, die in den strijd om heerschappij naar middelen zoekt, alleen te dulden door een verliederlijkt geslacht.

Hoe zijn de moreele normen gevallen! Een heldenvereering wordt aangeprezen, die geen edel motief meer kent. En de kunst? Zij bezit geen richtsnoer meer. Het slot der revolutie was de rede. En ziehier waarheen zij den mensch gebracht heeft.

Dit vonnis is streng, soms zelfs vernietigend. Toch wil *Huizinga* niet voor een pessimist gehouden worden. Hij wil een optimist blijven. Want hij meent toch te kunnen aangeven, hoe het huidige lijden zoo niet geheeld, dan toch verzacht kan worden. Drieërlei